

Η εξέλιξη της πόλης και της πολεοδομίας στην ελληνοιστική εποχή

Στέφανος Γερασίμου

Δικηγόρος, Λέκτορας / 407

στη Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών του ΕΜΠ

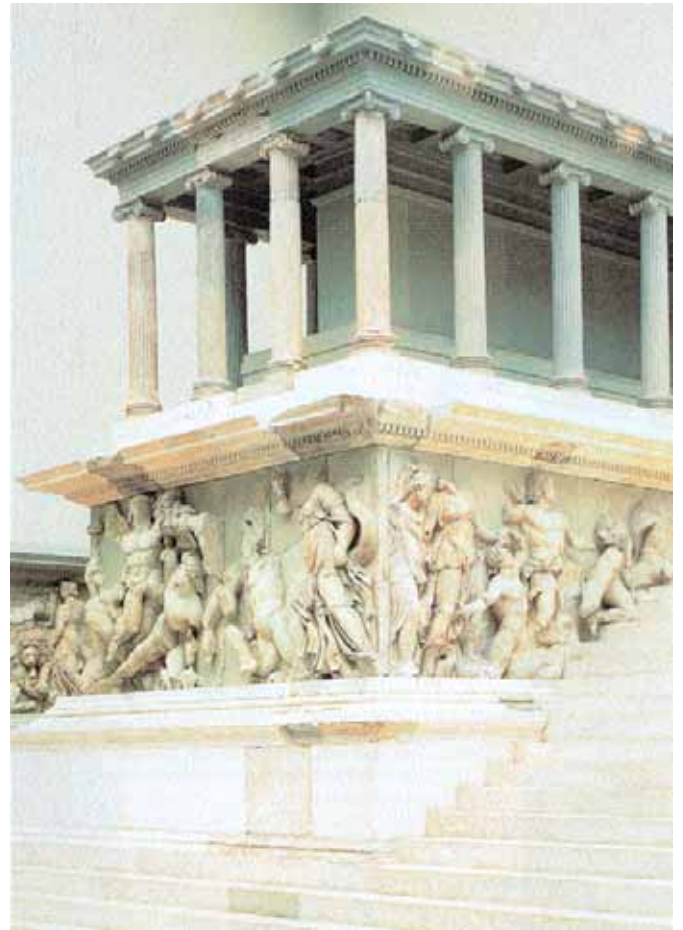
Τομέας Ανθρωπιστικών, Κοινωνικών Επιστημών και Δικαίου

Στην αρχαία Ελλάδα και ιδίως στην Αθήνα, η έννοια της πόλης είχε προσλάβει κυρίως ιδεολογικό περιεχόμενο. «Πόλις» δεν ήταν μόνο μια οικοδομική οντότητα αλλά σήμαινε σύνθεση όλων των συνεπιδρώντων κοινωνικών παραγόντων.¹ Αποτελούσε τον τόπο στον οποίο, με τη συνδρομή των γραπτών και άγραφων, θεϊκών ή ανθρώπινων, κανόνων Δικαίου, δημιουργούνταν η συλλογική συνείδηση των πολιτών, έκφραση της οποίας συνιστούσε ο πολιτισμός της πόλης.²

Ταυτόχρονα στην κλασική εποχή είχαν αναπτυχθεί θέσεις από φιλοσόφους, όπως ο Αριστοτέλης, ο Θουκυδίδης, ο Δημοσθένης, ο Πλάτωνας, ο Ιπποκράτης, ο Ιππόδαμος ο Μιλήσιος και ο Φαλάας ο Χαλκηδόνιος, υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και της αισθητικής της πόλης. Κεντρικό στοιχείο των θέσεων αυτών αποτελούσε η φιλοσοφία του μέτρου και της πλαστικής πειθαρχίας της φύσης στο πλαίσιο της διαλεκτικής σχέσης αλληλεξάρτησης μεταξύ του περιβάλλοντος, του ανθρώπου και του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Ο σκοπός της αισθητικής συνίστατο στην ψυχαγωγία και την παιδεία των πολιτών.³ Ενδεικτικά ο Πλάτων προτάσσει την «εὐσχημοσύνη», την «εὐαρμοσσία» και την «εὐρυθμία» της πόλης «ἴν' ὥσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντὸς ὠφελοῦνται ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν, ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγείαν».⁴ Οι διαχρονικές αυτές αντιλήψεις εμπεριέχονται στον κλασικό ορισμό της πολεοδομίας σύμφωνα με τον οποίο «πολεοδομία είναι η σύνθετη επιστήμη, αλλά και η τέχνη, η οποία ασχολείται με τον προγραμματισμό και σχεδιασμό της πόλης, δηλαδή με τη στο χώρο και χρόνο συντονισμένη ανάπτυξη και συγκρότηση της πόλης ως οικονομικής, κοινωνικής, τεχνολογικής οντότητας και ως έργου τέχνης».⁵ Αναμφίβολα όμως η χωρική και η χρονική διάσταση των πολεοδομικών κανόνων και των κανόνων προστασίας του περιβάλλοντος είναι συνάρτηση της πολιτισμικής ωρίμανσης μιας κοινωνίας σε συνδυασμό με τις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές της ανάγκες.

Η μετάβαση από τις ελεύθερες πόλεις-κράτη στην εποχή των ελληνοιστικών βασιλείων συνοδεύτηκε από σημαντικές μεταβολές στο περιεχόμενο, τη σύνθεση, τη λειτουργία, το ρόλο και τη μορφή της πόλης, επηρεάζοντας άμεσα την πολεοδομία. Για να καταστούν σαφέστερες οι αλλαγές αυτές, με το παρόν άρθρο επιχειρείται μια ανάλυση των κυριότερων παραγόντων

που συνέβαλαν στην εξέλιξη της ελληνοιστικής πόλης και πολεοδομίας. Ειδικότερα μέσω της μελέτης των σημαντικότερων ιστορικών γεγονότων, της κοινωνίας, της οικονομίας, των φιλοσοφικών ρευμάτων, του πολιτεύματος και της τέχνης θα

1. Ο βωμός του Δία από την Πέργαμο. Μέσα 2ου αι. π.Χ. Βερολίνο, Κρατικά Μουσεία, Μουσείο Περγάμου.

επιδιωχθεί η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ελληνιστικής πόλης και των πολεοδομικών κατευθύνσεων.

Ιστορικά γεγονότα

Ως μείζον ιστορικό γεγονός, που αποτελεί και την απαρχή της ελληνιστικής περιόδου, θα μπορούσε να θεωρηθεί η ίδρυση της αυτοκρατορίας από τον Αλέξανδρο. Ειδικότερα από το 336 π.Χ., οπότε ο Αλέξανδρος κληρονόμησε από τον πατέρα του το βασίλειο της Μακεδονίας και την ηγεσία ενός συνασπισμού ελληνικών κρατών, έως το 321 π.Χ., λίγο πριν από το θάνατό του, αυτός ήταν ο νόμιμος ηγεμόνας μιας αυτοκρατορίας που επεκτεινόταν από την Αίγυπτο ως την Ινδία με κοινή γλώσσα την ελληνιστική κοινή⁶ και κύρια μορφή κοινωνικής οργάνωσης την πόλη-κράτος. Καθ' όλη την ελληνιστική περίοδο, που διήρκεσε έως το 30 π.Χ., πολλές πόλεις της παλαιάς Ελλάδας διατήρησαν την αίγλη τους, όπως η Αθήνα, η οποία παρέμεινε ένα σημαντικό φιλοσοφικό κέντρο, και οι Συρακούσες, αλλά υποσκελίσθηκαν από τις νέες ή ανακαινισμένες πόλεις της Ανατολής με σημαντικότερη την Αλεξάνδρεια, που εξελίχθηκε σε κέντρο των επιστημών.⁷ Ειδικότερα, εκτός της Αλεξάνδρειας, σε κυριότερα αστικά κέντρα αναδείχθηκαν η Πέργαμος, η Αντιόχεια, η Πέλλα και δευτερευόντως η Ρόδος, η Ταρσός, η Έφεσος και οι Τράλλεις.⁸

2. Ο Λαοκών και οι γιοι του. Μέσα 2ου αι. π.Χ. Ρώμη, Μουσείο Πίου Κλημεντίνου.

Κοινωνία – οικονομία

Η εδραίωση της πρώτης πολυπολιτισμικής αυτοκρατορίας μετέβαλε την κοινωνική και οικονομική σύνθεση των πόλεων με τη συνύπαρξη γηγενών και Ελλήνων. Πολίτες αναγορεύονταν σχεδόν αποκλειστικά τα μέλη της μειονότητας Μακεδόνων και λοιπών Ελλήνων, ενώ η γη ανήκε σε αυτούς ή τον βασιλιά και τους συνεργάτες τους. Οι γηγενείς μπορούσαν να την καλλιεργούν ως πακτωτές ή ως εργάτες ενώ τους απαγορευόταν η ανάληψη διοικητικής θέσης. Βάση της οικονομίας παρέμεινε η γεωργία με ελάχιστες αλλαγές, ενώ αναπτύχθηκαν το εμπόριο, οι οικονομικές συναλλαγές και η εκχρηματισμένη οικονομία.

Ωστόσο, παρά την αφθονία των διαθέσιμων αγαθών στις μεγάλες πόλεις, το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών σε αυτές διευρυνόταν.⁹ Ειδικότερα η κοινωνικοοικονομική οργάνωση των πόλεων διέφερε, καθώς ανάλογα με τον γεωστρατηγικό τους ρόλο στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας αυτές διακρίθηκαν σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκαν όσες είχαν ιδρυθεί από τον Αλέξανδρο οι οποίες είχαν εποικιστεί από πολλούς και διαφορετικούς λαούς: Μακεδόνες που κατείχαν τα ηγετικά αξιώματα, λοιπούς Έλληνες, οι οποίοι απολάμβαναν με τους πρώτους πλήρη πολιτικά δικαιώματα, και αυτόχθονες με λιγότερα δικαιώματα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκαν οι πόλεις που είχαν ιδρυθεί από τον Αλέξανδρο στην περιοχή που αντιστοιχεί σήμερα με το νότιο Πακιστάν και το βόρειο Ιράν, ο πληθυσμός των οποίων καταγόταν από νομάδες ή από χωριά της περιοχής με γεωργικές ενασχολήσεις. Η τρίτη κατηγορία αποτελούσαν από τις υπάρχουσες ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας με αυξανόμενη πολυεθνική σύνθεση.¹⁰ Ως σημαντικότερο στοιχείο θεωρείται η συνύπαρξη στην πόλη διαφορετικών εθνοτήτων, θρησκειών και πολιτισμών και η ανάπτυξη μιας κοσμοπολίτικης αντίληψης. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τη διάχυτη πολυτέλεια των πόλεων αποτέλεσαν θέματα προβληματισμού των φιλοσοφικών ρευμάτων της εποχής τα οποία πρότειναν έναν τρόπο λύτρωσης από το θάνατο, προσδίδοντας κεντρικό ρόλο στην ηθική και την πραγματική ευτυχία του ανθρώπου.

Φιλοσοφικά ρεύματα

Τα βασικά φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής ανάγονται στους Κυνικούς,¹¹ τους Στωικούς, τους Επικούρειους και τους Σκεπτικούς. Σύμφωνα με τους Κυνικούς, με πιο διάσημο εκπρόσωπό τους τον Διογένη, η πραγματική ευτυχία είναι ανεξάρτητη από τα υλικά αγαθά, την πολιτική εξουσία και την υγεία.¹² Η Αρετή αποκτάται με την απόλυτη αυτοσυγκέντρωση, την ανεξαρτησία και την απελευθέρωση από την πίεση των αναγκών.¹³ Οι Στωικοί με τη σειρά τους υποστήριξαν τη συμφιλίωση του ανθρώπου με τη μοίρα του μέσα από την υποταγή στους απαρασάλευτους νόμους της φύσης.

3. Ειδυλλιακό τοπίο, όπως απεικονίζεται σε τοιχογραφία από την Πομπηία. Εθνικό Μουσείο Νεαπόλεως.

Ιδρυτές της ιδέας του Φυσικού Δικαίου που στηρίζεται στη διαχρονική και αμετάβλητη λογική του ανθρώπου και της φύσης, οι στωικοί θεωρούσαν τη νομοθεσία ως ατελή απομίμηση του Φυσικού Δικαίου που διέπει όλους τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων και των σκλάβων. Στο πλαίσιο αυτό προτάθηκε η διάκριση μεταξύ του μακρόκοσμου και του μικρόκοσμου, ο οποίος εκπροσωπείται από τον άνθρωπο, αποτελώντας μικρογραφία του μακρόκοσμου.¹⁴ Με την αναγωγή της φιλίας σε μέγιστη αρετή διαμορφώθηκε μια κοσμοπολιτική αντίληψη που ήθελε τον άνθρωπο-πολίτη του κόσμου να δέχεται την οικουμενική πολιτεία ως τη μοναδική μορφή πολιτικής κυριαρχίας.¹⁵ Η φιλοσοφική αντίληψη της ενότητας των Στωικών προσαρμόστηκε καλύτερα από τις άλλες στη νέα ιστορική πραγματικότητα των πολυπολιτισμικών πόλεων, παρέχοντας το ιδεολογικό υπόβαθρο για την εδραίωση των θεσμών της πολυεθνικής και ενιαίας γεωγραφικά αυτοκρατορίας με συνδετικό σημείο αναφοράς τον ελληνικό πολιτισμό.

Εντούτοις τόσο οι Στωικοί όσο και οι Κυνικοί καλούσαν τον άνθρωπο να απαλλαγεί από την υλική πολυτέλεια, χαρακτηριστική της εποχής τους. Οι δε Επικούρειοι, με ελάχιστο ενδιαφέρον για την πολιτική και την κοινωνία, επαγγέλλονταν την ηδονή σε συνδυασμό με την αυτοκυριαρχία, το μέτρο και την εσωτερική γαλήνη, καθώς και τη λύτρωση από το φόβο του θανάτου.¹⁶ Σε αντίθεση με τους Στωικούς που επιζητούσαν μια ζωή σύμφωνη με τη φύση και το λόγο, οι Επικούρειοι τοποθετούσαν την ευδαιμονία στη φιλοσοφική γαλήνη της ψυχής,¹⁷ ενώ οι Σκεπτικοί αναζητούσαν τη λύτρωση της ψυχής και τον ευδαίμονα βίο στην προσωπική γαλήνη και την απάθεια, καταλήγοντας ωστόσο στην

ολοκλήρωση της υποκειμενικότητας και την άρνηση κάθε αντικειμενικής αλήθειας.¹⁸ Η επίδραση των φιλοσοφικών ρευμάτων και ιδιαίτερα των αντιλήψεων των Στωικών ήταν αισθητή τόσο στο πολιτικό επίπεδο όσο και στην τέχνη.

Πολιτικό σύστημα

Στο πλαίσιο μιας οικουμενικής πολιτείας με συνδετικό κρίκο τον ελληνικό πολιτισμό υπήρχε μια διάκριση μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και των περιφερειακών και τοπικών διοικήσεων. Ο Βασιλέας και η Συνέλευση των Μακεδόνων ασκούσαν εξουσία επί των υποθέσεων όλων των προσώπων του βασιλείου. Η ισχύς της κεντρικής κυβέρνησης

εκπορευόταν από την ενότητα που ήταν αποτέλεσμα της αφοσίωσης στον Βασιλέα, ενώ σύμφωνα με τον Κούρτιο «οι Μακεδόνες ζούσαν με μεγαλύτερη αίσθηση ελευθερίας από κάθε άλλον υποκείμενο σε ελευθερία λαό».¹⁹ Το σύστημα της διακυβέρνησης που στηριζόταν στον Βασιλέα, την Αυλή, τη Συνέλευση, τον Στρατό και τις πόλεις και αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό του πολυεθνικού βασιλείου της Μακεδονίας, αναπαράχθηκε εξ ολοκλήρου στην Ασία, συμπεριλαμβανομένης και της Αιγύπτου.

Βασικός προσανατολισμός του πολιτικού συστήματος ήταν η προώθηση και η διατήρηση της πολυπολιτισμικότητας με κύρια αρχή αυτήν της συνύπαρξης και σεβασμού των μη ελληνικών πολιτισμών με σημαντικότερα πεδία εφαρμογής το στράτευμα και

4. Κορινθιακό κιονόκρανο, περ. 3ος αι. π.Χ. Επίδαυρος, Αρχαιολογικό Μουσείο.

την πόλη. Οι πόλεις ανέλαβαν τον πολιτικοστρατιωτικό ρόλο της εκπαίδευσης των νεοσύλλεκτων στη χρήση των μακεδονικών όπλων και στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, ώστε αυτοί να ενσωματωθούν στον τακτικό στρατό. Ταυτόχρονα οι πόλεις μετεξελίχθηκαν σε πολιτιστικά κέντρα, συμβάλλοντας στην εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, της ελληνομακεδονικής τέχνης, της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής και του θεάτρου.²⁰ Ειδικότερα η Αλεξάνδρεια, ως πρωτεύουσα του Κράτους των Πτολεμαίων, απέκτησε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά πολιτειακά γνωρίσματα με σημαντικότερο την επικράτηση του Κράτους έναντι της πόλης ως πολιτειακού θεσμού. Στο πλαίσιο του Κράτους η πόλη διατηρούσε μόνο την κοινοτική ελευθερία της και ο διακανονισμός των μεταξύ τους σχέσεων επιδιώκονταν είτε μέσω της ομοσπονδίας (π.χ. Αχαϊκή, Αιτωλική Συμπολιτεία) είτε της μοναρχίας (π.χ. Πτολεμαίων, Σελευκιδών, Αντιγονιδών).²¹

Τέχνη – αρχιτεκτονική – μορφή της πόλης

Η τέχνη, που εξελίχθηκε σε εικαστική γλώσσα του μισού περίπου κόσμου, προσαρμόστηκε στο άνω φιλοσοφικό πλαίσιο, το οποίο κυριαρχούνταν από τις στωικές αντιλήψεις, αποκτώντας έναν πιο εκλεπτυσμένο αστικό χαρακτήρα. Επιτεύχθηκε μια προσαρμογή των ρυθμών και της ευρηματικότητας της ελληνικής τέχνης στην κλίμακα και τις παραδόσεις των ανατολικών βασιλείων. Στο πλαίσιο αυτό η ελληνιστική γλυπτική έδειχνε προτίμηση σε βίαια και ορμητικά έργα με τρισδιάστατες συνήθως μορφές, επιδιώκοντας τον εντυπωσιασμό, σε αντίθεση με την αρμονία και τη λεπτότητα της κλασικής εποχής. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί ο βωμός του Δία της Περγάμου. Στις δε διακοσμητικές τοιχογραφίες παρατηρούνταν νεκρές φύσεις, εικόνες ζώων και τοπία. Πρόκειται για μια μετατόπιση των θεμάτων της ελληνικής τέχνης, η οποία από ανθρωποκεντρική στην εποχή του Φειδία ή του Πραξιτέλη ασχολείται πλέον με την καθημερινή ζωή ή τις πολεμικές εκστρατείες, χρησιμοποιώντας το τοπίο ως πλαίσιο στις αναπαριστάμενες ειδυλλιακές σκηνές, που απεικόνιζαν βοσκούς, κοπάδια, ταπεινούς ναούς, απόμακρες επαύλεις και βουνά, έχοντας ως κοινό υπερεκλεπτυσμένους αστούς.²² Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στη μεταβολή της φυσιογνωμίας της πόλης στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία κατά την ελληνιστική περίοδο παρουσίαζε μια διαφορετική αρχιτεκτονική σε σχέση με την προγενέστερη εποχή. Οι κατοικίες των πλουσίων στην Πέλλα, την πρωτεύουσα των Μακεδόνων, είχαν μεγαλύτερες διαστάσεις, διέθεταν μαρμάρινες στοές γύρω από τις αυλές και τα δάπεδα ήταν διακοσμημένα με ψηφιδωτά. Αυτός ο τύπος κατοικίας κυριάρχησε την ελληνιστική περίοδο σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο.²³ Στη νέα αυτή πραγματικότητα προτιμήθηκε ο κορινθιακός ρυθμός, καθώς η πολυτέλειά του άρμοζε περισσότερο στα πολυδάπανα οικοδομήματα

που κατασκευάζονταν σε τεράστια κλίμακα στις νέες πόλεις της Ανατολής.²⁴

Ακολουθώντας το γενικότερο κλίμα της εποχής, η πολεοδομία προσανατολίστηκε προς την επέκταση των πόλεων, ιδίως των μεγάλων αστικών κέντρων, τα οποία προσέλαβαν πλέον αυτοκρατορική διάσταση, παραμένοντας ωστόσο συμμετρικά και τυποποιημένα σύμφωνα με τις επιταγές του ιπποδάμειου συστήματος.²⁵ Ενδεικτικά στην Αλεξάνδρεια κατασκευάστηκαν επτά παράλληλες λεωφόροι, οι οποίες τέμνονταν από πολλούς κάθετους δρόμους. Κάθε λεωφόρος είχε στο μέσον μια νησίδα πλάτους ενός μέτρου για δενδροφύτευση, χωρίζοντας τις κατά μήκος σε δύο λωρίδες, μία λιθόστρωτη για τους ιππείς και μία στρωμένη με συμπαγές μείγμα από χώμα και χαλίκια για τις άμαξες και τα άρματα. Η κεντρική δε λεωφόρος είχε πλάτος 31 μέτρα. Επιπλέον στα πλάγια των δρόμων κατασκευάζονταν στοές, σχηματίζοντας συνεχείς κιονοστοιχίες για την κυκλοφορία των πεζών. Ομοίως, στρωμένοι με πλάκες μαρμάρου, ήταν και οι κεντρικοί δρόμοι στην Έφεσο.²⁶ Τέλος κατά την ελληνιστική περίοδο εντοπίστηκε για πρώτη φορά το ενδιαφέρον για τη συλλογή και τη διαφύλαξη των θησαυρών του παρελθόντος.²⁷

Συμπεράσματα

Η δημιουργία ενός ενιαίου γεωγραφικά χώρου με κοινό πολιτισμικό πεδίο αναφοράς τον ελληνικό πολιτισμό, καλύπτοντας μια πρωτόγνωρη για την εποχή έκταση, συνέβαλε στην εμφάνιση για πρώτη φορά στον ευρωπαϊκό χώρο της πολυπολιτισμικότητας με τη συνύπαρξη στις πόλεις διαφορετικών εθνοτήτων, θρησκειών και πολιτισμών. Αν και η βάση της οικονομίας εξακολουθούσε να είναι αγροτική, η παρατηρούμενη αστικοποίηση στο πλαίσιο των ελληνιστικών βασιλείων επέτρεψε την ανάπτυξη του εμπορίου, των οικονομικών συναλλαγών και της εκχρηματισμένης οικονομίας. Η πολυεθνική κοινωνική σύνθεση συνέβαλε με τη σειρά της στη διάδοση και την επικράτηση της στωικής φιλοσοφίας με την αντιμετώπιση του ανθρώπου ως πολίτη του κόσμου αποδεχόμενου την οικουμενική πολιτεία ως τη μοναδική μορφή πολιτικής κυριαρχίας. Η κυρίαρχη στωική φιλοσοφία εκφράστηκε τόσο στο πολίτευμα όσο και στην τέχνη. Αφενός σε βασικό προσανατολισμό του πολιτικού συστήματος αναδείχθηκε η προώθηση και η διατήρηση της πολυπολιτισμικότητας με κεντρική αρχή τη συνύπαρξη και το σεβασμό των μη ελληνικών πληθυσμών. Για το σκοπό αυτό, στο πλαίσιο του επιμερισμού των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην κεντρική κυβέρνηση και στις περιφερειακές και τοπικές διοικήσεις, η πόλη διαδραμάτιζε έναν ενεργό ρόλο ώσμωσης του πληθυσμού και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού. Αφετέρου στην τέχνη ο εκλεπτυσμένος αστικός χαρακτήρας και η προσαρμογή των ρυθμών και της ευρηματικότητας της ελληνικής τέχνης στην κλίμακα και τις παραδόσεις

5. Η αρχαία πόλη του Πειραιά, χτισμένη κατά το ιπποδάμειο σύστημα, και τα Μακρά Τείχη. Χάρτης του J.A. Kaupert, 1881.

των ανατολικών βασιλείων συνοδεύτηκαν από τη μετατόπιση της θεματολογίας από την ανθρωποκεντρικότητα στην καθημερινή ζωή και τις πολεμικές εκστρατείες. Συγχρόνως στις εξελίξεις στην τέχνη πρωταγωνιστούσαν πλέον οι πρωτεύουσες των ισχυρών βασιλείων της Ανατολής σε αντίθεση με τις περισσότερες πόλεις της παλαιάς Ελλάδας. Οι νέες τάσεις στην τέχνη προσανατόλισαν την αρχιτεκτονική προς την κατασκευή πολυδάπανων οικοδομημάτων μεγάλης κλίμακας, με έμφαση στην πολυτέλεια και την προτίμηση στον κορινθιακό ρυθμό. Ακολούθως η πολεοδομία, ως η συνισταμένη των προαναφερόμενων παραγόντων, χαρακτηρίστηκε από την επέκταση των πόλεων και την αυτοκρατορική διάσταση των μεγάλων αστικών κέντρων, με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα την Αλεξάνδρεια και την Έφεσο. Τέλος, στο πλαίσιο

αυτό παρατηρήθηκε μια αφύπνιση υπέρ της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της συλλογής και διαφύλαξης των θησαυρών του παρελθόντος.

Από την ως άνω ανάλυση θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο ρόλος της πόλης και η δημιουργία των πολεοδομικών κανόνων στην ελληνιστική εποχή εμφανίζονται ως το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των ιστορικών γεγονότων, της κοινωνικής και οικονομικής σύνθεσης των αστικών κέντρων, καθώς και της κυρίαρχης φιλοσοφίας η οποία εκφράζεται τόσο στο πολιτικό σύστημα όσο και στην τέχνη και ιδίως στην αρχιτεκτονική, επηρεάζοντας άμεσα τη φυσιογνωμία της πόλης. Η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση είναι δυνατόν να εφαρμοστεί και σε άλλες ιστορικές περιόδους, εκφράζοντας τη φορά της σπειροειδούς εξέλιξης των πολεοδομικών κανόνων.²⁸

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικ. 1, 2: E.H. Gombrich, *Το Χρονικό της Τέχνης*, Αθήνα 1994, σ. 109 και 110.
Εικ. 3: A. Maiuri, *Les grands si cles de la peinture, La peinture romaine*, Gen ve 1953, σ. 122.
Εικ. 4: S.E. Iakovidis, *Mycenae-Epidaurus, Argos-Tiryns-Nauplion*, Athens 1998, εικ. 100.
Εικ. 5: Γ. Σταϊνχάουερ, *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς*, Αθήνα 2001, σ. 27.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άτλας της Παγκόσμιας Ιστορίας, εκδ. Η Καθημερινή, Αθήνα 2000.
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Σ., *Η συμβολή των πολεοδομικών και περιβαλλοντικών ρυθμίσεων στη διαμόρφωση του Δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007.
DESPOTOPOULOS J., *La structure id ologique des cit s*, NTUA Press, Αθήνα 1997.
GAARDER J., *Ο κόσμος της Σοφίας*, εκδ. Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1994.
GOMBRICH E.H., *Το Χρονικό της Τέχνης*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994.
HAMMOND N.G.L., *Το Μακεδονικό Κράτος. Γένεση, Θεσμοί και Ιστορία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999.
Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, εκδ. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.
ΚΩΣΤΑΡΑΣ Γ.Φ., *Φιλοσοφική προπαιδεία*, Αθήνα 51998.
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΕΚΑ Γ., *Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1992.
ΠΛΑΤΩΝΑΣ, *Πολιτεία*, III.E-401D.
STEFANOU J. / A. HATZOPOULOU, «Approche pluridisciplinaire de l'espace; vers une anthropologie des lieux», *Recueil des textes sur l'anthropologie des lieux*, Laboratoire de la Composition Urbaine, εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα 1995.
ΤΡΟΒΑ Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.
ΦΥΡΝΩ-ΤΖΟΡΝΤΑΝ Ρ., *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Υποδομή, Αθήνα 1981.
ΦΩΚΑ Ι. / Π. ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ, *Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1992.
ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΖΙΚΑ Α., «Η επίδραση των κανόνων Δικαίου στο δομημένο περιβάλλον και στη φυσιογνωμία της πόλης», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 79 (2001), σ. 69-72.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. J. Despotopoulos, *La structure id ologique des cit s*, NTUA Press, Αθήνα 1997, σ. 20.
2. J. Stefanou / Hatzopoulou A., «Approche pluridisciplinaire de l'espace; vers une anthropologie des lieux», *Recueil des textes sur l'anthropologie des lieux*, εκδ. ΕΠΜ, Αθήνα, 1991.
3. Γ. Παναγοπούλου-Μπέκα, *Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 39-43.
4. Πλάτωνας, *Πολιτεία*, III.E-401D.
5. Α. Χατζοπούλου-Τζικά, «Η επίδραση των κανόνων Δικαίου στο δομημένο περιβάλλον και στη φυσιογνωμία της πόλης», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 79 (2001), σ. 69-72.
6. Η Ελληνιστική κοινή ή Κοινή ήταν αποτέλεσμα παραχωρήσεων και συμβιβασμών ανάμεσα στις διάφορες διαλέκτους, οδηγώντας σε μια απλοποίηση στη μορφολογία, τη σύνταξη και το φωνολογικό σύστημα της Αττικής διαλέκτου. Βάση της Κοινής, η οποία θεωρείται η απαρχή

της Νέας Ελληνικής, ήταν η Αττική, αλλά στη διαμόρφωσή της συνέβαλαν και οι άλλες διάλεκτοι, με κυριότερη την Ιωνική. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999, σ. 86-87.

7. Άτλας της Παγκόσμιας Ιστορίας, εκδ. Η Καθημερινή, Αθήνα 2000, σ. 78.
8. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. ΙΑ, εκδ. «Ο Φοίνιξ ΕΠΕ», Αθήνα, σ. 10.
9. Άτλας της Παγκόσμιας Ιστορίας, ό.π., σ. 78· N.G.L. Hammond, *Το Μακεδονικό Κράτος. Γένεση, Θεσμοί και Ιστορία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999, σ. 318.
10. Hammond, ό.π., σ. 317-318.
11. Η φιλοσοφία των κυνικών, αν και χρονολογικά εντάσσεται στην κλασική εποχή, διαδόθηκε κυρίως κατά τη μετάβαση από την κλασική στη μετακλασική περίοδο, σηματοδοτώντας την παρακμή της πόλης-κράτους.
12. J. Gaarder, *Ο κόσμος της Σοφίας*, εκδ. Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ. 163-164.
13. Γ.Φ. Κωσταράς, *Φιλοσοφική προπαιδεία*, Αθήνα 51998, σ. 218.
14. Gaarder, ό.π., σ. 164-166.
15. Κωσταράς, ό.π., σ. 250.
16. Gaarder, ό.π., σ. 166-168.
17. Κωσταράς, ό.π., σ. 250.
18. Στο ίδιο, σ. 264.
19. Hammond, ό.π., σ. 195-206.
20. Στο ίδιο, σ. 313-320.
21. Δρανδάκης Π., *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. ΙΑ, εκδ. «Ο Φοίνιξ ΕΠΕ», Αθήνα, σ. 10.
22. E.H. Gombrich, *Το Χρονικό της Τέχνης*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994, σ. 108-114.
23. Ι. Φωκά / Π. Βαλαβάνης, *Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1992, σ. 29.
24. Gombrich, ό.π., σ. 108.
25. Ρ. Φυρνώ-Τζορνταν, *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Υποδομή, Αθήνα 1981, σ. 64.
26. Φωκά / Βαλαβάνης, ό.π., σ. 24.
27. Ε. Τροβά, *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σ. 44 κ.ε.
28. Για περισσότερα σχετικά με τη σπειροειδή εξέλιξη των πολεοδομικών κανόνων, βλ. Σ. Γερασίμου, *Η συμβολή των πολεοδομικών και περιβαλλοντικών ρυθμίσεων στη διαμόρφωση του Δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007, Μέρος Ι, κεφάλαιο πρώτο.

The Evolution of the City and City Planning in the Hellenistic Era

Stephanos Gerasimou

In this article we focus on the evolution of the city and city planning in the Hellenistic era through the systematization of the major factors that have generate the urban rules. Therefore, we examine the effect of important historic, social and economical events, philosophical currents, political systems and arts, in particular architecture, on the built environment of the Hellenistic city. Thus, we attempt to exhalt the dynamic character of both the city and city planning through the mutual influence of the above variables.

S.G.